

A járványhelyzet értelmezési sémái

Szabó-Tóth Kinga

I. Bevezető

Amikor 2020 márciusának közepén Magyarországon is kihirdetésre került a veszélyhelyzet a COVID 19 járvány kapcsán, az első reakciónk a megdöbbenés, a kétségbeesés volt. Ezt követően azonban gyorsan átfordultunk egy kissé proaktívabb cselekvés irányába és elindítottuk az ATTI járványkutatását, mely egy hosszabb távú kutatási projektünk, hiszen célja nem csak a járvány-helyzet akut időszakának szociológiai feltérképezése, hanem a helyzetből fakadó következmények társadalomtudományi vizsgálata is.

Ennek keretében több szalon és platformon folynak kutatásaink. Vizsgáljuk a járványhelyzet értelmezési kereteit, a gyenge és erős kötések szerepét a járványban, az életmód, a napi tevékenységek megváltozását az akut helyzetben, a szolidaritás kisebb és nagyobb köreit, a lakosság várakozásait az akut helyzet utáni időkre. Ezekon kívül kutatjuk azt, hogy az iskolák mennyire tudtak reziliensen boldogulni a helyzettel, mennyire tudtak megbirkózni a távoktatás adta kihívásokkal. Kutatjuk azt is, hogy a szociális szférára nehezedő nyomást a különböző szervezetek hogyan viselték. Terveink között szerepel a járvány hatásainak vizsgálata elsősorban azokon a kistélepüléseken, melyek az ATTI kutatásainak egyébként is terepei – többnyire hátrányos helyzetű települések B.-A.-Z. megyében.

Ebben a tanulmányban a lakosság körében 2020 április első két hetében online módon felvett kérdőíves kutatás egy szeletét mutatjuk be (840 fős lakossági minta), nevezetesen a járvány-helyzet lakossági értelmezéseit vizsgáljuk. Írásunkban a járvány-helyzetet egyfajta krízishelyzetként kezelve, Lazarus megküzdési stratégiákra vonatkozó elképzeléseit felhasználva a helyzetre vonatkozó értelmezések szocio-demográfiai háttérét kutatjuk, értelmezési sémákat írunk le, majd ezeket összefüggésbe hozzuk a Lazarus és mások által feltárt krízishelyzetekre vonatkozó megküzdési stratégiákkal.

Lazarus kognitív tranzakcionista elképzelései alapján arra fókuszált, hogy mi az egyén vagy közösség szerepe a krízis-helyzet értelmezésében és abban, ahogyan a helyzethez viszonyul (coping). (Lazarus, 1966) Az egész szerinte egy kétlépcsős folyamat, melynek első fázisa az, hogy az egyén vagy közösség értékeli a helyzetet majd pedig azt, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai elegendőek-e a helyzet kezelésére.

A járványhelyzet elemzéséhez ezt használom az írásomban, mert feltételezem, hogy a járványhelyzet akut időszaka többféleképpen értelmezhető és többféleképpen átélhető és az, hogy hogyan értelmezzük és hogyan éljük át befolyással van és lesz arra, hogy hogyan leszünk benne és ebből fakadóan hogyan látjuk a jövőt, milyen elvárásokkal rendelkezünk és hogyan változtatunk vagy nem változtatunk a viselkedésünkön.

Ebben a tanulmányban tehát azt vizsgálom, hogy hogyan értelmezik az emberek a kialakult helyzetet (1), mitől függ ez az értelmezés (2), és mi következik az értelmezésből azaz, hogyan van hatással az értelmezésük, egyfajta megküzdési stratégiaként személyes és közösségi állapotokra (3) és anticipált jövőbeli viselkedésükre.

II. Elméleti keretek – krízisek egyéni és társadalmi szinten

A krízis szó jelenthet fordulatot és jelenthet válságot. A krízis érzelmileg megterhelő folyamat, melynek hatására az egyén és közösség olyan helyzettel találja szemben magát, melyben még nem volt azelőtt, vagy pedig mindentől függetlenül érezheti úgy: a helyzet túlnő rajta, a jelenlegi viselkedési repertoárja, eszközkészletet és energiái nem elegendőek a helyzet kezelésére.

A második világháború során illetve azt követően katonákon figyelték meg azt, hogy ha a traumát átélt katonák azonnali lelki segítséget kaptak, kevesebb traumával élték meg a velük történetek. Így fordult a figyelem egyre jobban az ilyen kritikus élethelyzetek vizsgálata és a belőlük levonható tanúságok leírása irányába.

Lindemann 1944-ben megjelent, „Az akut gyász szimptomatológiája és kezelése” címmel írt tanulmányt arról az eseményről, Bostonban egy éjszakai bárban történt és mely tanulmányt lehet a modern kríziselmélet első jelentős írásának tartani. (Bakó, 2004) A bostoni bárban, ahol nagyjából nyolcszázan ünnepelték labdarugó klubjuk győzelmét, tűz ütött ki mely tűzben ötszázan meghaltak és kétszázan kórházba kerültek. A tűz túlélőivel és az elhunytak hozzátartozóival terápiás segítségnyújtás révén foglalkoztak. Az eset legfontosabb tanúsága az volt, hogy olyan, egyébként pszichiátriai betegségben nem szenvedők is tudnak olyan súlyos válasz-reakciókat adni megterhelő életeseményekre, melyek akár utalhatnak patológiás személyiségzavarokra, de mégsem azok. A gyors és azonnali terápiának köszönhetően ezen helyzetek egy része tartós személyiség-károsodás nélkül megélhető.

A pszichológiában a krízis leírása Erikson nevéhez köthető, aki 1956-ban írt először fejlődési krízisekről pszicho-szociális fejlődéselméletében. Számára a krízis a fejlődési folyamat része, egy olyan fordulópont az ember életében, melyet sikeresen megoldva tud tovább lépni életének újabb eseményei, fordulói, dilemmái felé. (Erikson, 1956)

A krízisek csoportosítása aszerint történhet meg, hogy milyen kiváltó okok állnak mögötte, illetve milyen területeken fejtik ki a hatásukat. Ennek alapján beszélhetünk normatív krízisekről (ide tartoznak az Erikson által leírt fejlődési krízisek), akcidentális krízisekről (járulékos krízisek), traumatikus krízisekről (kapcsolati konfliktusok, személyek elvesztése). Más felosztás alapján lehet egyéni, csoportos és társadalmi krízisekről beszélni. Harmadik felosztás alapján pedig lehet fejlődést elősegítő és fejlődést gátló krízisekről beszélni.

A kutatások során a krízis és a stressz sokszor együtt járó fogalmak. Selye János stressz-elméletében (1964) a stressz élettani alapjait írta le. A stresszt alapvetően fontosnak tartotta, az emberi élet és fejlődés természetes velejárójának, mely gondot akkor jelent, ha elhúzódik és tartósan fennmarad, azaz intenzitásában és időtartamában túlzott lesz. A szorongások hatása tehát egyrészt serkentő (facilitáló), másrészt gátló (debilizáló). (Kopp – Fóris, 1995)

G. C. Caplan (1964) egy egységes modellben kríziselmélet alapelveit, megalkotta a legelterjedtebb és legismertebb krízis-definíciót. (Oláh, 2004) Meghatározása szerint krízishelyzetben az egyén kénytelen a lélektani egyensúlyát veszélyeztető körülményekkel

szembenézni, a probléma mindennél fontosabbá válik számára. A fennálló helyzetet szokásos problémamegoldó eszközeivel azonban sem megoldani, sem elkerülni nem tudja. A fenyegetettség általában kívülről érkezik, így az egyén érzi ezt a fajta kiszolgáltatottságot, ami ezzel együtt jár.

A krízis szakaszolása során az első stádium a készenlét szakasza, melyben vegetatív reakciók történnek (pld. vérnyomás emelkedése, szapora szívverés, stb) és melynek pszichés funkciója a figyelem és érzékelés fókuszálása a kiváltó ingerre, a kognitív funkciók javulásával. A második szakasz a küzdelem szakasza, melyben elkezdődnek a próbálkozások és útkeresések. Amennyiben a próbálkozás sikeres, a feszültség csökkenthető és az érzelmi egyensúly helyreállítható. Ennek a szakasznak a sikeres megoldása egyben a fejlődésre való lehetőség is. Ebben az esetben az egyén vagy közösség problémamegoldó képessége javul, megtalálhatják fejlődési útjaikat és egy újabb, magasabb szinten integrálódhatnak.

Ennek a szakasznak a sikertelen megoldásképpen azonban a személy vagy közösség alacsonyabb szinten megrekedhet, regresszió következhet be, a személyiségfejlődés megtorpanhat és a krízis elhúzódhat. Ez esetben a krízis belép a harmadik szakaszába, a krízis tovább él, fellép egyfajta kiúttalanság, ambivalencia, döntésképtelenség, az önértékelés megtorpanhat. Ha ez az állapot tartósan megmarad, akkor bekövetkezhet az összeomlás szakasza. Ebben a szakaszban az alkalmazkodóképesség felborul, destruktív magatartási formák alakulhatnak ki és külső segítség nélkül akár regresszív állapot, esetleg a pszichotikus zavarok tartóssá válhatnak.

A megküzdés fogalmának értelmezésére számos pszichológiai modell született. Lazarus nevéhez köthető annak kognitív tranzakcionista megközelítése. (Lazarus, 1966) Elképzelései alapján azt hangsúlyozza, hogy mi az egyén vagy közösség szerepe a helyzet értelmezésében és abban, ahogyan a helyzethez viszonyul. Az egész egy kétlépcsős folyamat, melynek első fázisa, hogy az egyén vagy közösség értékeli a helyzetet majd pedig azt, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai elegendőek-e a helyzet kezelésére.

Lazarus és Folkman (1988) két átfogó megküzdési stratégiát írt le. A problémaközpontú megküzdés során az egyén célja a probléma leküzdése, kezelése, vagy jövőbeli elkerülése. Az érzelempözpontú stratégiák esetében a cél az érzelmi stressz-reakciók enyhítése, a negatív érzelmek túlaradásának csökkentése. Ezt a két stratégiát egy-egy helyzetben lehet vegyesen használni és általában ideiglenesen, addig, ameddig a végleges megoldási módra rá nem lelünk.

A két fenti mellett még nyolc olyan stratégiát írtak még le, melyeket az emberek alkalmazhatnak. (Dávid et al, 2014) 1, konfrontáció: aktív szembehelyezkedés a helyzettel, a kiváltó okokkal; 2, eltávolodás: a helyzettől való ideiglenes eltávolodás a jobb rálátás érdekében; 3, az érzelmek és a viselkedés szabályozása, melynek során önkontrollt gyakorolunk érzelmeink és viselkedésünk felett; 4, társas támogatás kérése; 5. aktív felelősségvállalás a helyzet megoldása irányába; 6. problémamegoldás megtervezése; 7, elkerülés és menekülés a probléma jobb átgondolása érdekében; 8, pozitív jelentés keresése a helyzet leírására annak érdekében, hogy az elviselhetőbbé váljon.

Lazarus kutatásai alapján az emberek kár és veszteség esetében főleg az érzelmeiket próbálják szabályozni. (Oláh, 2004) Az olyan helyzetekben, melyeket inkább kihívásként érzékelnek, gyakoribb a konfrontatív vagy problémaorientált megküzdési stratégiák választása. Ha azt gondoljuk, hogy a körülményeket képesek vagyunk megváltoztatni, akkor inkább problémaközpontú és konstruktív módon reagálunk, ha viszont úgy értelmezzük, hogy erre nem

vagyunk képesek, akkor passzívak leszünk és érzelencsillapítással próbáljuk a feszültséget csökkenteni.

Lazarus szerint az, hogy a stratégiák közül melyik jó vagy melyik kevésbé jó, az adott helyzet függvényében dőlhet el. A stratégiák változnak aszerint is, hogy éppen a helyzetben melyik állomásán vagyunk. Az, hogy melyik coping-stratégiát választja valaki tehát függ attól az érzelmi állapottól, melyben van, és attól, hogy hogyan értékeli a helyzetet.

Más elképzelések alapján lehetnek még adaptív és maladaptív megküzdési stratégiák attól függően, hogy sikeresek vagy kevésbé sikeresek a helyzet kezelésére. (Dávid et al, 2014) Ezeken kívül lehet támogatást kereső vagy azt nélkülöző módok alapján is a felosztásuk valamint az aktív és passzív kategóriák mentén.

Abban az esetben, ha a krízishelyzettel való megküzdés sikeres volt, pozitív értelmi reakciók keletkeznek, nőhet a kontrollérzés és a kompetencia-érzés, javulhat az önértékelés, a feszültség pedig csökkenthető. A sikertelen megküzdés szorongást, hosszú távon depressziót válthatnak ki, kialakulhat a tanult tehetetlenség érzése, testi tünetek jelenhetnek meg.

Azt, hogy egy stresszhelyzetre hogyan reagálunk, több tényező is befolyásolhatja. Nehezíti tényezők lehetnek a rossz, nem megfelelő helyzetértékelés, a magas elvárási szint, a negatív beállítódás, a társas támogatás hiánya vagy kedvezőtlen családi minta. Segíthetik a reális helyzetértékelés, optimista beállítódás, az élet értelmének megtalálása, a poszttraumás növekedés felfedezése, a társas támogatás megléte.

Kissé eltávolodva az egyéni szinttől a társadalmi-közösségi felé írhatjuk, hogy az ilyen helyzetekben, amilyen a mostani - legyenek azok természeti vagy társadalmi katasztrófák, veszélyhelyzetek - egy közös vonás van: a társadalmi rendben változás, bizonytalanság keletkezik. Merton és sokan mások írják le ezeket a helyzetek és anómiás (értékválságos) helyzetként jellemezték őket utalva arra a fajta bizonytalanságra, mely az ilyen helyzeteknek mindenképpen a sajátja.

A társadalomkutatókat a társadalomtudományok kialakulása óta foglalkoztatja a szolidaritás kérdése, azaz annak megértése és megfejtése, hogy hogyan tudnak az emberek, sokan, együttműködni, azaz hogyan tud kialakulni és megmaradni a társadalmi rend. Sokszor egy ilyen kritikus helyzetekben, mint a mostani, a kezdeti tagadás és sokkos állapot után az lesz a jellemző, hogy az emberek felismerik: egymásra vannak utalva, együttes cselekvéssel a dolgok jobb irányba fordíthatóak. A kulcskérdés, az, hogy mi lesz a domináns viselkedés, mi az ami elkezd terjedni. Ha az uralkodó, a kívánatos magatartás az összefogás lesz - mint ahogyan most látjuk – akkor elindulhatnak és megszilárdulhatnak a szolidaritás kis, majd nagyobb körei.

Darwin sokat idézett mondata úgy hangzik: azok maradnak fent, akik a változásokhoz a legjobban képesek alkalmazkodni. A válság felerősítheti az emberi közösségek legjobb és legrosszabb vonásait egyaránt. Ha abból indulunk ki, hogy az ember alapvetően társas lény, most is megtalálhatják emberi közösségek azokat a legjobb utakat, amelyek segítségével nem zéró összegű játszmákat művelnek önállóan, hanem win-win alapon magukat is másokat is segítve tudják ezt a helyzetet átvészelni.

A stresszhelyzetnek egyéni és közösségi-társadalmi szinten is lehet mobilizáló hatása és lehet „fagyasztó” hatása. Nyilvánvalóan szorongató, stresszes helyzet az, a amiben jelenleg egyénileg és közösségként is vagyunk, de ha kicsit átkeretezzük, átfordítjuk, akkor a mobilizáló hatása, a felhajtó ereje erős tud lenni és ebben az esetben jobban tudunk vele megküzdeni. Nem

mindegy tehát, hogy hogyan állunk ehhez a helyzethez, hogyan fordítjuk le ezt a helyzetet magunkban, hiszen ez a hozzáállás a fent bemutatott módon a coping-gal kapcsolatos elméleteknek is alapvető kiindulópontja.

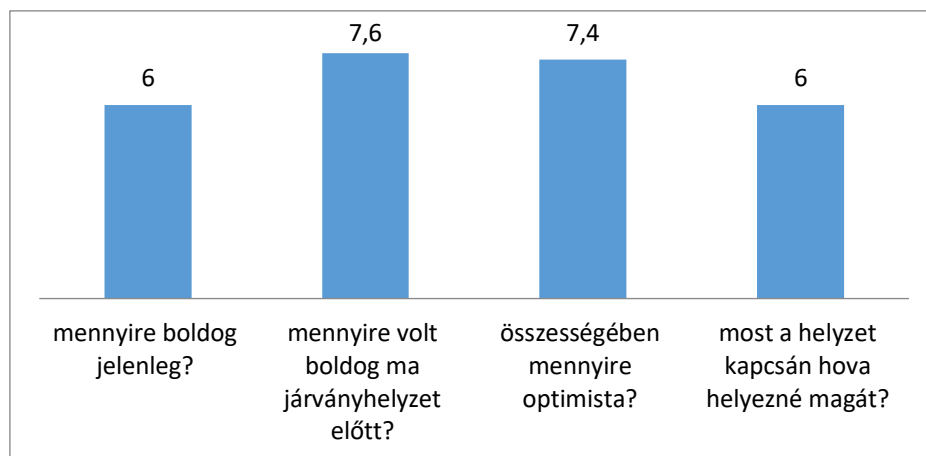
III. Empirikus elemzések

III. 1. A járvány-helyzet értelmezése és ezek mögöttes mintázata

Az elemzések között elsőként azzal foglalkozunk, hogy hogyan, miként értelmezték, miként gondoltak a járvány-helyzetre a válaszadók, majd azt vizsgáljuk, hogy milyen szociológiai változók állnak ezen értelmezések háttérében.

Elsőként azzal a dimenzióval foglalkoztunk, hogy milyen lelkiállapotban találta meg az embereket a járvány.

1. ábra. Boldogságérzet és járványhelyzet (10 fokú skála, átlagok)

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Látható, hogy a járványhelyzet előtt sokan igazán boldognak tartották magukat (7,6-os átlagértékkel), mely érték jelentősen csökkent (6-os átlagra) a jelenlegi időszakra. A kérdésre adott válaszok kétváltozós elemzése azt mutatja, hogy a négy változó közül a „most hova helyezné magát...?” kérdésre adott válasz kissé függ az iskolai végzettségtől (szig: 0,00, eta: 0,2) és összefüggéseiben azt mutatja, hogy minél iskolázottabb valaki, annál jobb lelkiállapotban volt a járványhelyzet akut szakaszában.

A négy kérdésre adott válasz az életkortól és a lakóhelytől (Budapest, Miskolc, város, község kategóriákkal mérve) független. A „mennyire boldog jelenleg?” kérdésre adott válaszok viszont szignifikáns összefüggést mutatnak a „nem” változóval: kutatásunk alapján úgy látszik, hogy a férfiak magasabbra helyezték magukat a tízfokú skálán, mint a nők. Ugyanez a tendencia érvényesül a „most a helyzet kapcsán hova helyezné magát?” kérdés esetén.

Más kutatások a boldogság és elégedettség nemek szerinti megoszlásáról igen ellentmondásos eredményeket mutatnak (lásd ehhez például Herbst et al, 2011; Fujita et al 1991; Plant et al, 2000). Ezek alapján árnyaltabb a kép a nemek eltérő boldogság-érzetéről. Kutatások szerint a nők boldogság-érzete az utóbbi évtizedekben csökkenő trendet mutat. (Herbst, 2011) Ezzel együtt a nők kétszer olyan hajlamosan depressziós időszakokat átélni életünkben. (Fujita et al, 1991) Ugyanakkor azt is mutatják ezek a vizsgálatok, hogy a nők sokkal hajlamosabbak igen erős pozitív érzéseket átélni, mint a férfiak. Gyakrabban és gyorsabban vesznek igénybe külső segítséget is abban az esetben, ha lehangoltnak érzik magukat. Ezek egy része visszavezethető a nemek eltérő szocializációs hatásaira, azaz arra, hogy a nők gyerekkoruktól kezdődően támogatást kapnak érzelmeik erősebb kifejezésére, mint a férfiak. (Plant et al, 2000) Az érzelmeik felismerésében, az empátiában is erősebbek a nők, mint a férfiak.

Összességében ezek a kutatások azt mutatják, hogy a nők jobban kitettek a depressziónak, a stressznek és krízisek mély átélésének, mint a férfiak, ugyanakkor a poszttraumás fejlődés is jellemzőbb rájuk, mint a férfiakra.

Érdekes ugyanakkor, hogy a „kivel él együtt” változó (egyedül él, másokkal él) nem mutat szignifikáns összefüggést a kérdésekre adott válaszokkal – lehetséges, hogy ennek háttérben az áll, hogy az egyedül élők csoportja nagyon heterogén csoport: vannak benne idősek, özvegyen maradt, főleg nők, és vannak benne egyedül élő fiatalabb korosztályhoz tartozók. Illetve talán az kis fontos lehet, hogy a járvány-helyzet extrém háztartás-összetételeket okozhatott, hiszen vannak olyanok, akik hazaköltöztek szüleikhez kollégiumokból, albérletekből és olyanok is, akik a helyzet hatására összeköltöztek idősebb szüleikkel. Sajnos kutatásunk keretei nem teszik lehetővé ennek a kérdésnek a differenciáltabb mérését tekintettel arra, hogy nem vizsgáltuk hogy a háztartások összetétele most mutat ilyen mintázatot vagy „békeidőben” is.

Ezt követően az emberek fejében lévő járvány-értelmezéseket nyitott kérdésben is vizsgáltuk.

2. ábra. Mit gondol a járványról? A nyitott kérdésre adott válaszok gondolati „térképe”

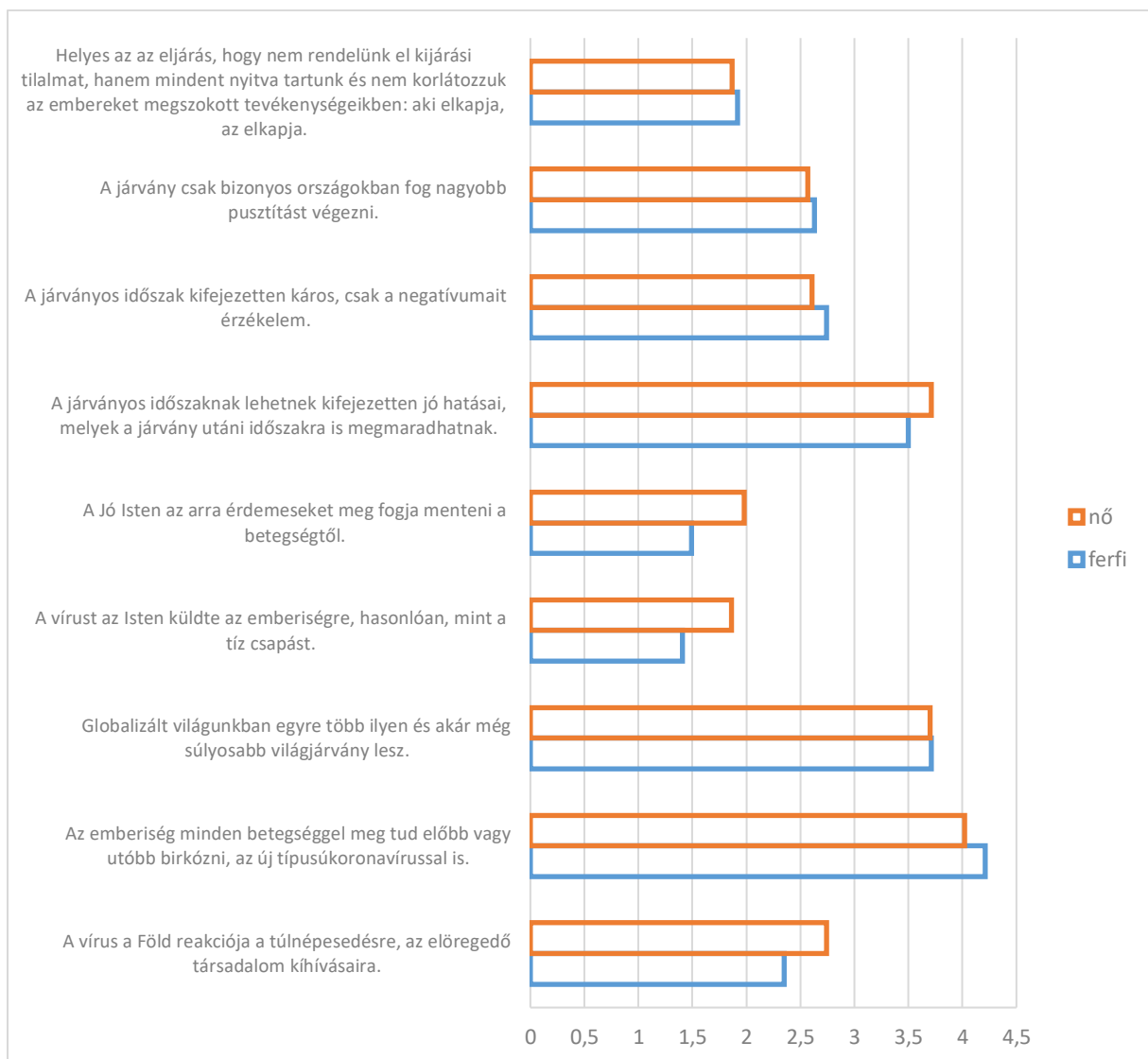

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Szembeötlő azonnal első ránézésre, hogy a helyzetet sokan nagyon félelmetesnek és nagyon riasztóak jellemezték. Félelmetes és riasztó elsősorban a kiszolgáltatottság és bizonytalanság miatt, hiszen nem lehetett tudni a járvány akut szakaszában, hogy az hogyan fog alakulni Magyarországon. Sokan tartottak attól, hogy idős hozzátartozóik megbetegszenek. Sokan féltek a járvány gazdasági hatásaitól. Többen kifejezték az iránti aggodalmukat, hogy nem látható a járvány-helyzet vége és az egész helyzet nagyon kiszámíthatatlan. Mások azt hangsúlyozták, hogy a járvány várható volt: egyfajta ellen-reakció a globalizmusra, a rohanó világra, a fogyasztói társadalomra. Sokan úgy vélték, hogy a helyzetet komolyan kell venni és aggodalmuknak adtak hangot a tekintetben, hogy vannak, akik bagatellizálják. Olyanok is voltak kisebb számban, akik attól tartanak, hogy a politikai rendszer még inkább polarizálódik és a politikai elit ezt a helyzetet is a propaganda céljából használja majd. Megint mások a felhatalmazási törvény kapcsán amiatt aggódtak, hogy a hatalom gyakorlásának módja diktatúrába csaphat át. Voltak olyan hangok is, hogy a járvány már mindig itt lesz: amíg nem lesz ellene vakcina, addig egyfajta fenyegető rémként leselkedik majd a háttérben.

A kérdőívnek nagyon értékes és elemzésre jól használható része volt az a kilenc állítás, melyet felkínáltunk a válaszadóknak és melyet ötfokú Likert skálákon értékelhettek. Az elemzés következő blokkjában ezzel a kilenc változóval dolgozunk és megvizsgáljuk, hogy hogyan állnak összefüggésben ezek a változók más, a válaszadókra vonatkozó szocio-demográfiai paraméterekkel.

3. ábra. A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés nemek szerinti bontásban (ötfokú skála, mean)

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A fenti 3. ábrából is látható, hogy a válaszadók jelentős része egyet értett azzal az állítással, hogy a koronavírussal meg fog tudni az emberiség előbb, vagy utóbb birkózni. Illetve azzal a vélekedéssel is, hogy a globalizált világban rendre elő fognak fordulni a mostanihoz hasonló járványos helyzetek. Ezeket egyfajta funkcionalista jellegű magyarázatnak tarthatjuk, melyek hajlamosak a dolgok magyarázatául egyfajta rendet, természetes állapotot tételezni.

Ugyanakkor, viszonylag magas volt a támogatottsága annak az állításnak is, hogy a járványos időszaknak lehetnek jó hatásai, pozitív következményei – mely vélekedés kissé megint funkcionalista jelleget mutat: nagyon leegyszerűsítve, mindennek ami van, annak van valamiféle célja és értelme a világban és így kell lennie valamiféle értelmezhető, hasznos hatásnak.

1. táblázat. A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés nemek szerinti bontásban (öt fokú skála, mean, szignifikancia szinttel)

ÁLLÍTÁSOK	FÉRFI	NŐ	ÁTLAG (MEAN)	SZIGN:
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az előregedő társadalom kihívásaira.	2,35	2,74	2,67	0,002
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírussal is.	4,21	4,02	4,06	0,022
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,71	3,7	3,7	0,993
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	1,41	1,86	1,77	0
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	1,49	1,98	1,89	0
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,5	3,71	3,67	0,041
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzékelem.	2,74	2,61	2,63	0,197
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,63	2,57	2,58	0,604
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.	1,92	1,87	1,88	0,626

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Az 1. táblázatban megvizsgáltuk, hogy az állításokkal való egyetértés mutat-e összefüggést a nem-mel, mint változóval. Pirossal jeleztük a szignifikáns összefüggéseket, melyek alapján látszik, hogy öt állítással összefüggésbe hozható a válaszadó nemével. Így elmondható, hogy szignifikánsan inkább a nők hajlamosak olyan magyarázatokat adni, hogy a járvány a föld reakciója, valamiféle megtorlás, elégtétel a globalizációra, az előregedő demográfiai helyzetre, mely magyarázat tekinthető egyfajta evolúciós-szelekciós szempontú érvelésnek. Ugyanez a trend folytatódik abban is, hogy a „vírust az Isten küldte” és „az arra érdemeseket kigyógyítja” típusú állítások inkább a nőkhöz állnak közel, míg a tudományba vetett hitre inkább építő „az emberiség meg fog tudni ezzel birkózni” - állítást inkább a férfiak tudják támogatni. Ugyanakkor a járványos időszak kedvező hatásaival a nők számolnak igazán, mely

összefüggésbe hozható a fent már tárgyalt inkább nőkre jellemző traumák utáni fejlődésre való képességgel, melynek háttérében egy azzal kapcsolatos optimistább értelmezés állhat.

Kutatásunk során feltételeztük, hogy azok, akik lakóparkban vagy kertesházban élnek, jobban tudják kezelni a kialakult bezárt helyzetet.

2. táblázat. Lakás típusa és a helyzetre vonatkozó állítások összefüggései (mean, szignifikancia szinttel)

	egyéb lakás	kertesház	lakóparki lakás	Total	szign.
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az előregedő társadalom kihívásaira.	2,58	2,68	2,81	2,67	0,267
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírussal is.	4,16	4,03	3,92	4,06	0,032
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,72	3,7	3,71	3,7	0,975
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	1,74	1,84	1,66	1,77	0,258
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	1,86	1,93	1,78	1,89	0,51
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,69	3,71	3,5	3,67	0,17
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	2,58	2,68	2,6	2,63	0,499
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,47	2,64	2,64	2,58	0,16
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.	1,81	1,89	2,02	1,88	0,219

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A 2. táblázat segítségével tehát azt vizsgáltuk, hogy összefüggésben áll-e a válaszadó lakáskörülménye és a járvány-helyzet értelmezése. Látható, hogy csak a második állítás esetében tapasztalható némi összefüggés.

Kutatásunk során afelől is szerettünk volna megbizonyosodni, hogy vajon a fiatalabbak, vagy az idősebbek kezelik jobban a kialakult helyzetet.

Ennek a kérdésnek a vizsgálatához többféle hipotézisünk is volt. Egyrészt feltételeztük, hogy az idősebbek (a legidősebb válaszadó 78 éves, a legfiatalabb 19 éves volt) átéltek hasonló történelmi-társadalmi traumákat, vagy ha nem is traumákat, akkor jelentős társadalmi változásokat, mint például 1956 vagy a rendszerváltás, eseteként átélhették a 2. világháborút 1-2 éves gyerekként. Talán szívósabbnak, ellenállóbbnak tekinthető tehát ezen szempont alapján az idősebb korosztály.

Ugyanakkor ennek hatása felemás lehet tekintettel arra, hogy a járványnak leginkább kitett csoportról is szó van, hiszen a mortalitási és morbiditási statisztikák egyértelműen mutatják: az idősebbek a járványban érintettebb csoport.

Másrészről kitettségüket fokozhatja, hogy a kibertérben sem mozognak annyira otthonosan, mint a fiatalabbak, így bezártság érzésük magasabb lehet az előzőeknél. Az idősebbek ráadásul nagyobb eséllyel vannak egyedül, ami a helyzet rosszabb megélését, átélést hozhatja magával.

Talán a fiatalok reziliensebbek is, mint az idősek, hiszen a mostani világban ők beleszülettek az állandó változásokba, bizonytalanságokba. Ennek ellenpontjaként, a kijárási korlátozás őket jobban érintheti, mint az időseket, akiknek egy része mozgásában egyébként is korlátozottabb lehet.

3. táblázat. A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés összefüggése az életkorral (az életkor folytonos változóként mérve)

Állítások	Pearson-féle korreláció	Szignifikancia szint	Esetszám
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.	-0,062	0,074	834
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírussal is.	0,021	0,544	834
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	-0,007	0,842	834
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	-,083*	0,016	834
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	-0,054	0,118	834
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	-,133**	0,000	834
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	,139**	0,000	834
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	0,032	0,361	834
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az	-,085*	0,014	834

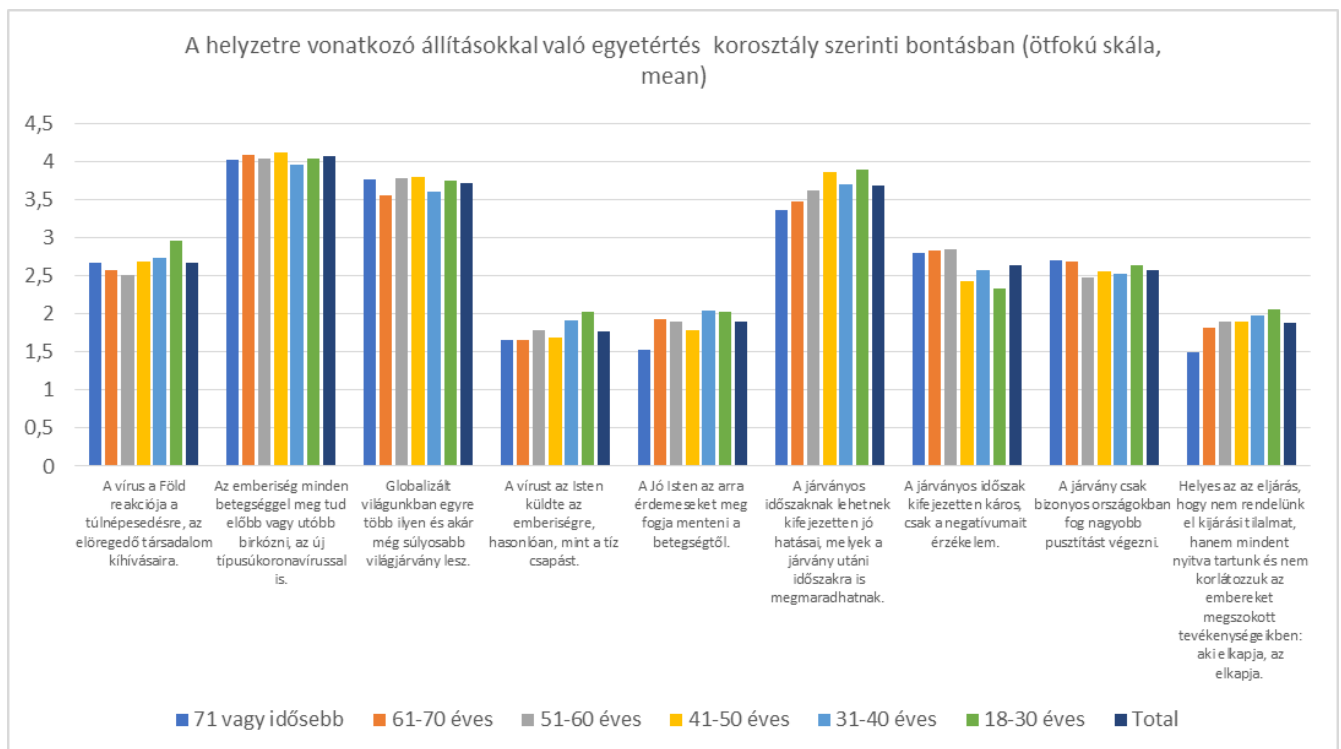
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Mint ahogyan az a fenti táblázatból látható, négy állítás mutat szignifikáns összefüggést az életkorral. Azt tudjuk értelmezni, hogy a kilencedik összefüggésbe hozható ezzel, mert ez éppen a megszorításokra, korlátozásokra vonatkozik és ez a fiatalokat jobban érinti. Az, hogy inkább ők értenek egyet ezzel az állítással azt mutatja, hogy a szabadságukban érezhetik magukat ebben a helyzetben korlátozottnak. A járványos időszaknak a jó hatásait is inkább a fiatalok érzik, ők inkább gondolják úgy, hogy lehetnek olyan hosszú távú pozitív fejlemények, melyek megmaradhatnak. Ezzel párhuzamosan, az idősek érzékelik főleg a helyzetből fakadó negatívumokat, melyben szerepet játszhat az a stigmatizációs folyamat, melyet átélhettünk a helyzet kapcsán és amelynek eleme az idősebb generáció hibáztatása abban, hogy bizonyos szabályokat nem tudtak betartani.

A fentiek alapján úgy tűnik, mintha az arra vonatkozó hipotéziseink igazolódna, hogy a fiatalok boldogulnak jobban a jelenlegi helyzettel.

A helyzet árnyaltabb megismerése érdekében az életkort korcsoportokban mérve is megvizsgáltuk az egyes állítások támogatottságát.

4. ábra. A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés korosztály szerinti bontásban (öt fokú skála, mean)

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

4. táblázat. Az egyes állítások támogatottságának összefüggése az életkori csoportokkal
(mean, szignifikancia szint)

	71 vagy idősebb	61-70 éves	51-60 éves	41-50 éves	31-40 éves	18-30 éves	Total	szign.
<i>A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.</i>	2,67	2,58	2,51	2,69	2,73	2,95	2,67	0,226
<i>Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírussal is.</i>	4,02	4,09	4,04	4,12	3,96	4,04	4,06	0,738
<i>Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világméretű lesz.</i>	3,77	3,56	3,78	3,79	3,6	3,75	3,71	0,225
<i>A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.</i>	1,66	1,65	1,79	1,68	1,91	2,02	1,77	0,082
<i>A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.</i>	1,52	1,93	1,9	1,79	2,04	2,02	1,89	0,124
<i>A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.</i>	3,36	3,47	3,62	3,86	3,7	3,89	3,68	0,002
<i>A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzékelem.</i>	2,8	2,83	2,84	2,43	2,57	2,33	2,63	0,000
<i>A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.</i>	2,7	2,68	2,48	2,56	2,53	2,63	2,58	0,634
<i>Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.</i>	1,49	1,81	1,9	1,89	1,98	2,05	1,88	0,063

A fenti 4-es ábrából és a 4-es táblázatból látható, hogy három állítással mutat szignifikáns összefüggést az életkori csoportok háttérváltozó. Most csoportbontásban látható, hogy a fiatalok értenek egyet leginkább azzal az állítással, hogy a járvány utáni időszakban is megmaradhatnak a helyzet jó hatásai. Ennek az állításnak a támogatottsága az idősebb életkori csoportokban alacsonyabb, érdekes ugyanakkor, hogy a 41-50 évesek nagyjából hasonlóan gondolkodnak erről, mint a 18-30 éves korosztály. Egy másik állítás esetén is együtt mozog ez a két korosztály: a járványos időszaknak kevésbé érzik ők ketten a negatívumait, míg az idősebbek inkább. A szabad kijárási tilalomra vonatkozó állítással leginkább a fiatalok értettek egyet, mint ahogyan fent már korábban is láttuk, azt gondoljuk, hogy ez teljesen érthető, egyfajta életkori sajátosságnak is betudható.

5. táblázat. A háztartás összetétele és az egyes állítások támogatottsága (mean és szignifikancia szint)

	nem él egyedül	egyedül él	mean	szign.
<i>A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.</i>	2,69	2,57	2,67	0,337
<i>Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírussal is.</i>	4,05	4,11	4,06	0,442

<i>Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.</i>	3,72	3,65	3,7	0,484
<i>A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.</i>	1,79	1,7	1,77	0,393
<i>A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.</i>	1,92	1,75	1,89	0,15
<i>A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.</i>	3,69	3,58	3,67	0,306
<i>A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.</i>	2,62	2,71	2,63	0,387
<i>A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.</i>	2,58	2,59	2,58	0,927
<i>Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja</i>	1,89	1,84	1,88	0,602

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

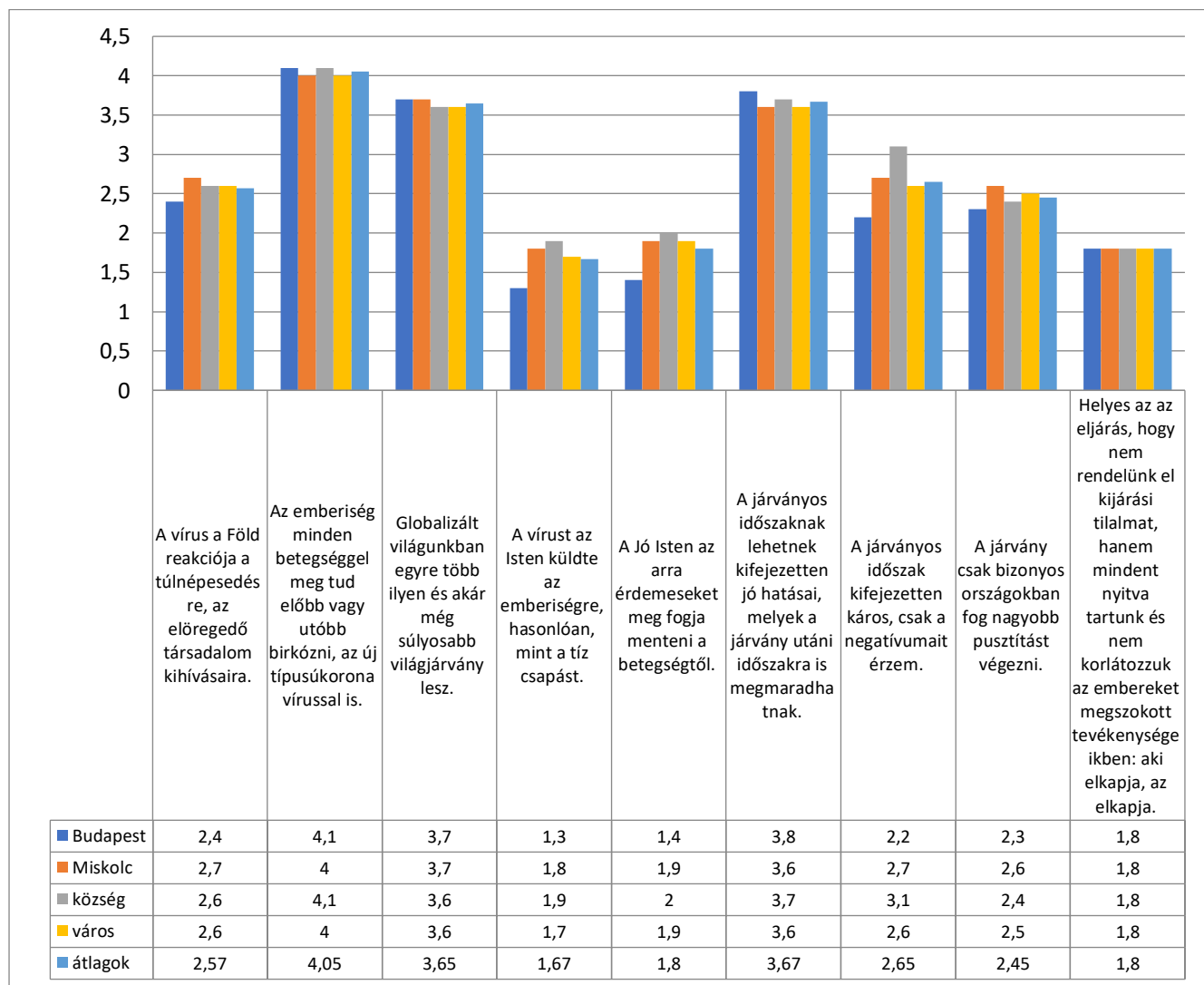
Amikor korábban már a boldogság-érzetet elemeztük, utaltunk rá, hogy nem találtunk szignifikáns összefüggést aközött és aközött, hogy valaki egyedül él vagy másokkal él. Most is azt látjuk a fenti táblázatban, hogy nincsen szignifikáns kapcsolat az állításokkal való egyetértés és a háztartások összetételének ilyen módú mérése között.

Talán azért, mert ahogyan korábban utaltunk rá, mind az egyedül élő, mind a másokkal együtt élő kategória nagyon heterogén jellegű. Az előbbiben ott vannak az idősebb, egyedül élő, özvegyen maradt zömében nők, ott vannak az egyedül élő fiatalabbak, ott vannak azok, akik elváltak és egyedül maradtak, stb. A másokkal együtt élő pedig lehetséges, hogy most a járványhelyzetben osztozik lakásán olyan „másokkal”, olyan családtagjaikkal, akik egyébként kollégisták, albérletben élnek - hiszen nem tudhatjuk, hogy ez állandó együttélés másokkal, vagy a helyzet hozta magával.

Az is lehetséges, hogy aki másokkal együtt él és kisgyerekes család, azok most nehezebben viselik a bezártságot és úgy érzik: életük jelentősen megváltozott a helyzet hatására, szemben azokkal az egyedül élő idősokkal, akik a helyzethez már alkalmazkodhattak. A másokkal való együttélésben ott vannak azok a családok is, akinek kisiskolás a gyermeke és a távoktatás a szülőket is nagyon igénybe veheti.

Korábban már láttuk, hogy milyen összefüggés van aközött, hogy ki milyen lakókörnyezetben él illetve hogyan értelmezi a jelenlegi helyzetet. Most azt nézzük meg, hogy lakóhelyi bontásban (Budapest, Miskolc, város, község) milyen eredményekre bukkanhatunk.

5. ábra. A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés lakóhely szerinti bontásban (ötfokú skála, mean)

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

6. táblázat. A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés összefüggése a lakóhely típusával (mean, szignifikancia szint)

Állítások	Budapest	Miskolc	község	város	átlagok	szign.
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az előregedő társadalom kihívásaira.	2,4	2,7	2,6	2,6	2,57	0,673
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírussal is.	4,1	4	4,1	4	4,05	0,179
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,7	3,7	3,6	3,6	3,65	0,632
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	1,3	1,8	1,9	1,7	1,67	0,01
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	1,4	1,9	2	1,9	1,8	0,04
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,8	3,6	3,7	3,6	3,67	0,103
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	2,2	2,7	3,1	2,6	2,65	0,01
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,3	2,6	2,4	2,5	2,45	0,349
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	0,799

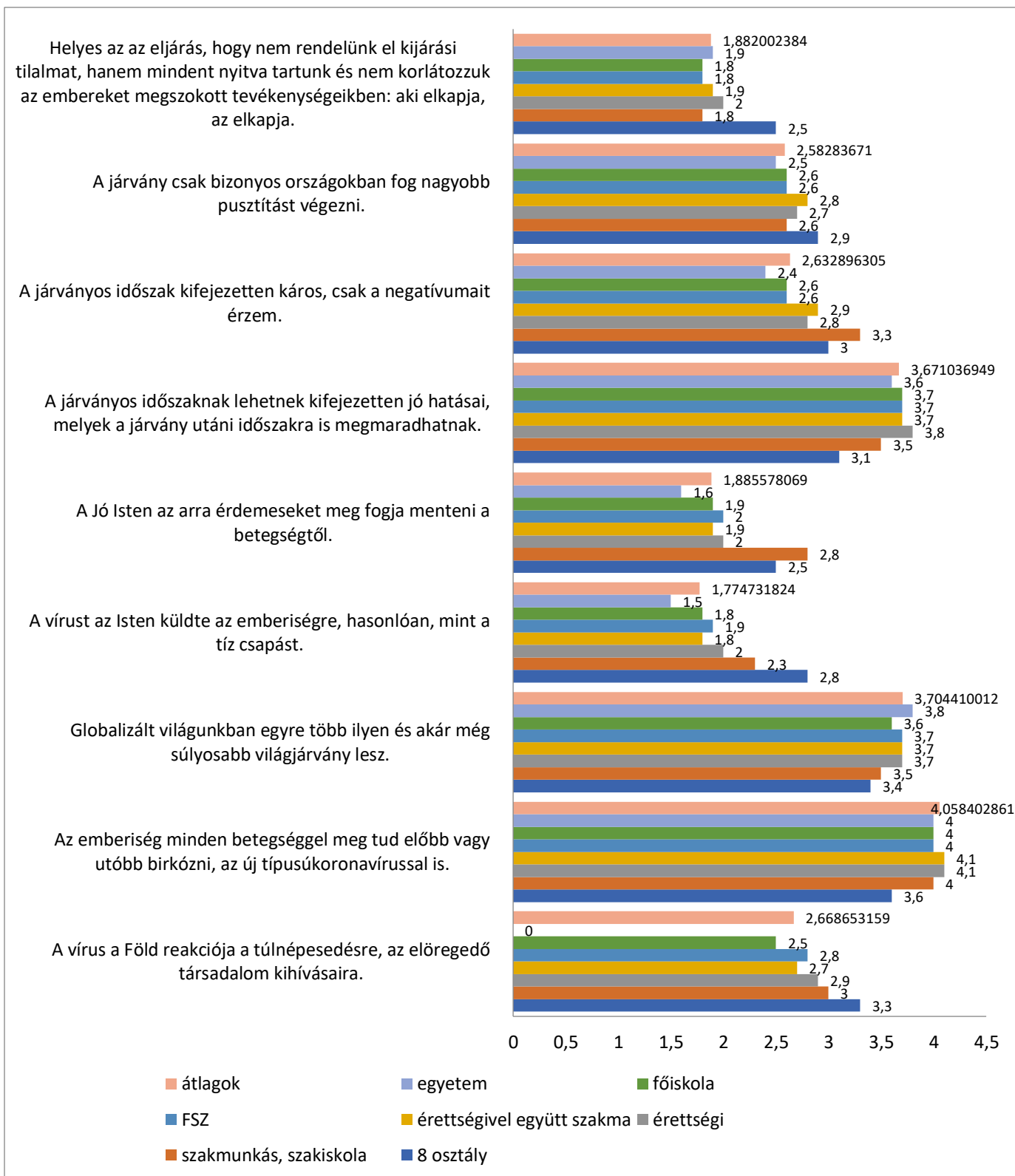
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Az 5-ös ábrából és a 6-os táblázatból látható, hogy a lakóhely három tételnél mutat szignifikáns összefüggést a válaszokkal. Az is látható, hogy a budapestiek kissé máshogyan vélekednek a helyzetről, mint a többi típusú településen élők. Érzékelhető, hogy kevésbé támogatnak olyan állításokat, melyek arra utalnak, hogy ez az egész helyzet valamiféle büntetés vagy isteni csapás, sokkal inkább pragmatikusan gondolkodnak a helyzetről, ami megmutatkozik abban is, hogy a jó hatásait is hangsúlyozzák illetve azt, hogy ilyen járványok a globalizált világ velejárói.

A községekben is élők is érdekesek abból a szempontból, hogy markánsak megjeleníthető trendet képviselnek. Ők tudnak azonosulni leginkább az olyan nézetekkel, mely szerint az istennek van köze a jelenlegi helyzethez és hogy a járványhelyzetnek a negatívumait érzékelik. Kissé konzervatív, ugyanakkor kevésbé cselekvő, inkább passzív elszenvető stratégia ez.

Végül ebben a blokkban az iskolai végzettség, mint független változó hatását vizsgáljuk meg a járvány-értelmezésekre.

6. ábra. Az iskolai végzettség a helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

7. táblázat. Az iskolai végzettség mint magyarázó változó szerepe az egyes állításokkal való egyetértésben (mean, szignifikancia szint)

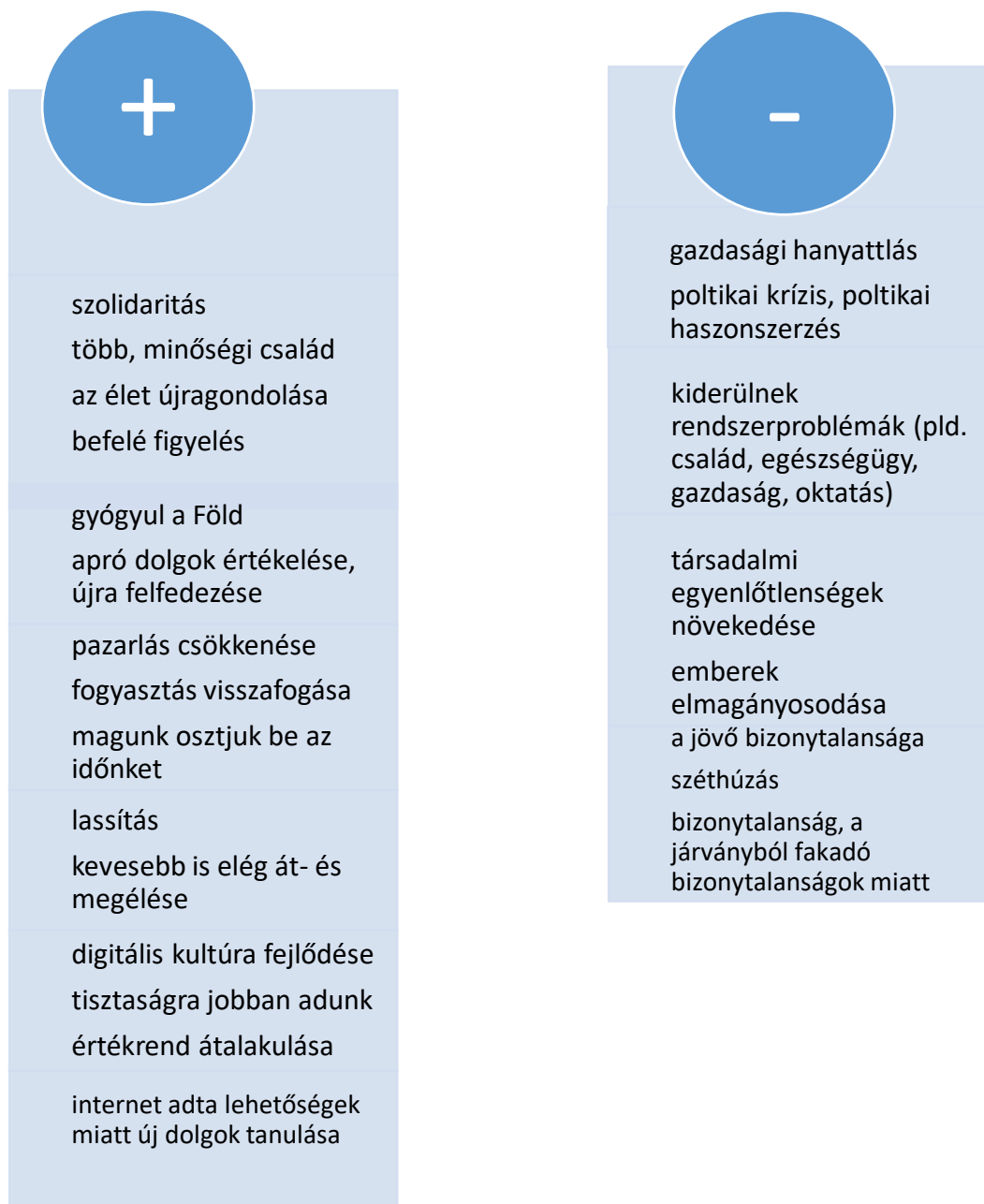
állítások	8 osztály	szakmunkás, szakiskola	érettségi	érettségivel együtt szakma	FSZ	főiskola	egyetem	átlagok	szign.
<i>A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az előregező társadalom kihívásaira.</i>	3,3	3	2,9	2,7	2,8	2,5	2,5	2,6687	0,000 (Eta: 0,14)
<i>Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírusal is.</i>	3,6	4	4,1	4,1	4	4	4	4,0584	0,89
<i>Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.</i>	3,4	3,5	3,7	3,7	3,7	3,6	3,8	3,7044	0,092
<i>A vírus az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.</i>	2,8	2,3	2	1,8	1,9	1,8	1,5	1,7747	0 (Eta: 0,21)
<i>A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.</i>	2,5	2,8	2	1,9	2	1,9	1,6	1,8856	0 (Eta: 0,22)
<i>A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.</i>	3,1	3,5	3,8	3,7	3,7	3,7	3,6	3,671	0,8
<i>A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.</i>	3	3,3	2,8	2,9	2,6	2,6	2,4	2,6329	0 (Eta: 0,21)
<i>A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.</i>	2,9	2,6	2,7	2,8	2,6	2,6	2,5	2,5828	0,6
<i>Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.</i>	2,5	1,8	2	1,9	1,8	1,8	1,9	1,882	0,78

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A fenti ábra és táblázat alapján látható, hogy a kilenc tételből négy esetében beszélhetünk szignifikáns összefüggésről a válaszok és az iskolai végzettség között. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek inkább hisznek az isteni beavatkozás erejében, a föld reakciójában és a járvány káros jellegében, mely kifejezetten - a fent már bemutatott módon - egyfajta passzív, elszenvedő stratégiaként, járvány-értelmezésként írható le. A magasan kvalifikált társadalmi csoportok inkább bíznak a tudomány erejében, abban, hogy a helyzet meg fog oldódni, hogy az emberiség képes lesz ilyen és hasonló helyzeteket kezelni, mely kognitív beállítódás inkább egy aktív, adaptív, cselekvő megküzdési stratégiát vetít előre.

Kutatásunk során azt is mértük, hogy mit várnak, mire számítanak a válaszadók a járványt követő időszakban.

7. ábra. Mi lesz a járvány után? Nyitott kérdésre adott válaszok csoportosítva

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

III. 2. A járványhelyzet értelmezési sémái

A szociológia képes a modellalkotásra azaz arra, hogy bizonyos paraméterek (változók, indikátorok) alapján megmutassa az emberi közösségek viselkedésének, vélekedésének, vagy éppen cselekedeteinek mintázatát. Kifürkéssze, elemezze és egyben akár előre lejelezze az emberi viselkedést.

Többváltozós elemzéssel, úgynevezett adatredukciós statisztikai eljárással (ebben az esetben főkomponens-elemzés) vizsgáltuk a járvánnyal kapcsolatos vélekedések mintázatát. Ezt követően ezeket a mintázatokat, mint vélekedési típusokat kezelve összefüggésbe hoztuk őket az elméleti részben felvázolt megküzdési stratégiákkal.

Az eljárás során kilenc változó között vizsgáltuk a kapcsolódásokat, melyek a következők (ötfokú skálán mérve):

- A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira (VAR00024)
- Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírusal is. (VAR00025)
- Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz. (VAR00026)
- A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást. (VAR00027)
- A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől. (VAR00028)
- A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak. (VAR00029)
- A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem. (VAR00030)
- A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni. (VAR00031)
- Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja. (VAR00032)

Az adatredukciós eljárása futtatása során a KMO teszt eredménye 0,604-es értéket mutatott, 0,00-ás szignifikancia szint mellett.

8. táblázat. A főkomponens elemzés eredményei

Komponens ek	Kezdő sajátértékek		
	teljes	a variancia % -a	kumulatív %
1	2,221	24,681	24,681
2	1,329	14,767	39,448

3	1,126	12,510	51,958
4	1,105	12,280	64,238
5	,982	10,916	75,154
6	,768	8,538	83,692
7	,594	6,605	90,297
8	,557	6,188	96,485
9	,316	3,515	100,000
Főkomponens elemzés			

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Az elemzés eredményeképpen 4 faktor választódott ki, melyeknek saját értéke nagyobb volt 1-nél, így magyarázó erővel bírtak. Az alábbi komponens mátrixból pedig látható, hogy mely változó melyekkel korrelálnak, és melyekkel adnak ki egyfajta összefüggő mintázatot.

9. táblázat. A komponens mátrix

Komponens mátrix				
	Komponens			
	1	2	3	4
VAR00024	,656	-,079	-,290	,234
VAR00025	,177	-,225	,512	,582
VAR00026	,351	-,334	-,564	,432
VAR00027	,815	,226	-,029	-,272
VAR00028	,740	,245	,067	-,401
VAR00029	,486	-,631	,166	-,124
VAR00030	,048	,759	-,202	,378
VAR00031	,422	,245	,369	,364
VAR00032	,087	,122	,501	-,010

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A komponens mátrix alapján a lakossági vélekedéseket négy nagyobb csoportba lehet sorolni. Ezeket a típusokat tekinthetjük megküzdési stratégiáknak is, melyek a jelenbeli vélekedés alapján előre vetíthetik a lehetséges jövőbeli viselkedést.

Annál is inkább, mert mint ahogyan korábban kiderült, Lazarus maga is úgy vélte: a megküzdési stratégia egyfajta kognitív beállítódás adott krízishelyzet értelmezésére és persze cselekvési séma is egyben. (Lazarus, 1966)

Az elsőt úgy nevezhetjük el, mint „SORSSZERŰSÉG-ISTENI” nézőpontját. Az ebbe a csoportba sorolható emberek általában úgy vélik, hogy a járvány a Föld reakciója, valamiért kaptuk és hajlamosak a dolog mögött valamiféle sorsszerűséget, és sok esetben az Istent sejtetni. Ezek az emberek a vírus-helyzetnek inkább a jó hatásait veszik észre, arra fókuszálnak.

A másodikat úgy nevezhetjük, hogy (SZÉLSŐSÉGESEN) PESSZIMISTA nézőpont, mely a járványnak csak a negatívumait veszi észre, arra fókuszál. Erre még jellemző, hogy úgy véli: nem fogunk tudni vele megbirkózni, mindig velünk marad a rettegés és a szorongás, újra és újra vissza fognak térni hasonló járványok.

A harmadik típust úgy hívhatjuk, hogy a SZELEKCIÓS álláspontot képviselők csoportja. Ők inkább úgy vélik: aki elkapja, az elkapja, nem szükségesek a korlátozó intézkedések és egyébként is: a járvány csak bizonyos országokban fog erős pusztítást végezni. Ezek az emberek bíznak az orvostudományban és úgy gondolják: meg fogunk tudni birkózni ezzel.

Végül a negyedik típust úgy nevezhetjük el, hogy a TUDOMÁNYBA VETETT HITRE épülő álláspont, mely csoportba tartozók, az előzőnél még markánsabban zárja ki az isteni gondviselés szerepét, és erősebben hangsúlyozza az ember, az orvostudomány szerepét abban, hogy ha lesznek is vissza-visszatérő járványok, (melyeket ez a típus is szinte törvényszerűnek tart), azzal az emberiség és a tudomány fejlődése lépést fog tartani.

10. ábra. Járvány-értelmezési sémák a főkomponens elemzés alapján

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Korábban láttuk, hogy bizonyos szocio-demográfiai változók hogyan hozhatóak összefüggésbe a járványhelyzetre vonatkozó 9 állításra való válasszal. Ezeket, illetve a fent beazonosított típusokat figyelembe véve írhatjuk, hogy a férfiak inkább a tudományba vetette hitre épülő, illetve talán inkább a pesszimista értelmezéseket adó csoportokba tartoznak. A nők talán inkább a sorszerűség-isteni, valamint a szelekciós magyarázatokat elfogadók csoportjába.

A budapestiek, a magasan kvalifikáltak inkább a tudományban vetett hitre épülő magyarázatokat adó csoportokba sorolhatóak, míg a községekben, kisebb településeken élők illetve az alacsonyabb iskolai végzettségűek hajlamosabbak inkább a másik háromhoz tartozó érveléseket elfogadni.

Mi következik az értelmezésből? - Ennek a kérdésnek a megválaszolása átvezet minket a megküzdési stratégiák kérdésköréhez.

III. 3. A járványhelyzet értelmezési sémái, mint megküzdési stratégiák

Mint ahogyan az elméleti háttérrel taglaló részben írtuk, egyéni és közösségi krízishelyzetek jó megoldása révén olyan változások (új működési módok, megoldások, új erőforrások) keletkezhetnek, melyek ha hosszabb távon megmaradnak és megszilárdulnak, jelentős fejlődést hordozhatnak magukban. (Dávid et al, 2014) És mindez természetesen fordítva is igaz: amennyiben a helyzetet nem kezeljük, vagy nem megfelelően kezeljük a személyiség és a közösség szétesik, vagy kialakul a helytelen kezelésnek megfelelően egy torz egyensúlyi helyzet, amely megszilárdulva ártalmassá válhat mind az egyén, mind a társadalom számára.

Feltételezhető, hogy a pesszimista forgatókönyvet vallók nem látják a járvány utáni időkben sem olyasmint, ami miatt az szerethető lenne, vagy bármilyen szempontból is a fejlődés irányába mutatna. A másik három típusban már jobban tetten érhető a járvány utáni időknek is másfajta szemlélete.

A fentiekben már láttuk, hogy a krízishelyzetre való reagálásban döntő jelentőségű az, hogy milyen akadályozó, vagy éppen segítő tényezők vannak az ember vagy közösség életében, környezetében. (Dávid et al, 2014) Akadályozó tényezők lehetnek a rossz kognitív helyzetértékelés, negatív beállítódás – mint ahogyan az a pesszimista nézőpontot képviselők táborában várható.

Segíti a krízishelyzet feldolgozását, amennyiben reális a helyzet kognitív értékelése, optimista a hozzáállás, a helyzetben megtaláljuk az élet új értelmét, melyeknek nagyobb a valószínűsége a másik fenti három beállítódás esetén.

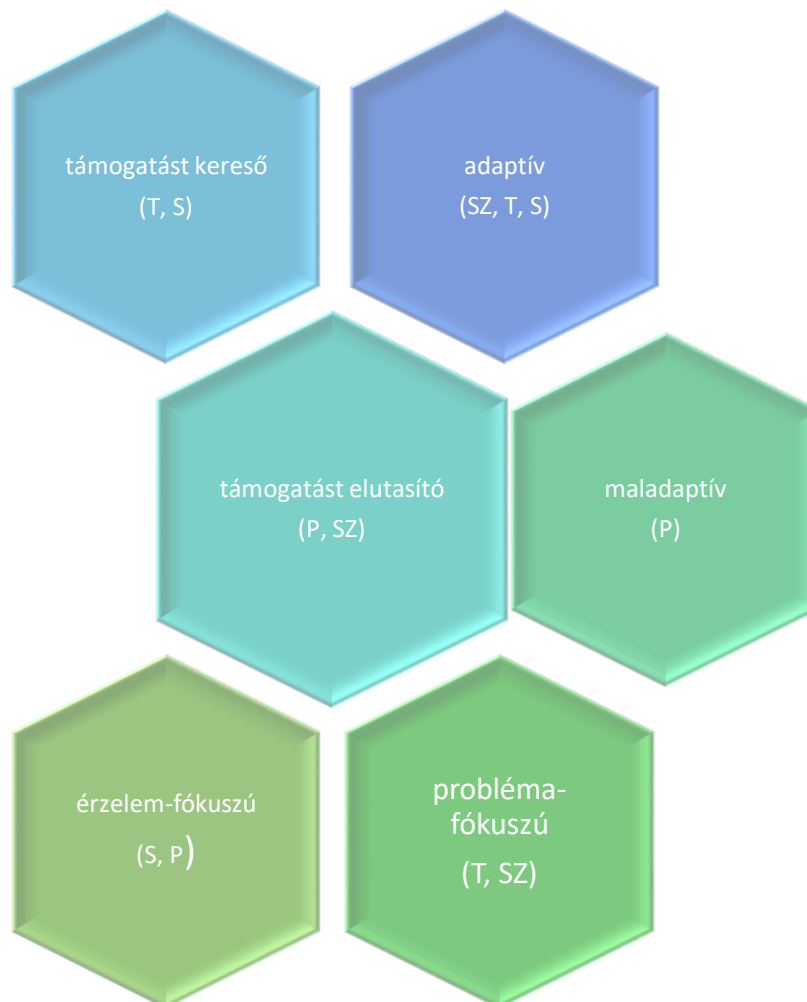
Korábban azt is láttuk, hogy a megküzdési stratégiákat többféleképpen lehet csoportosítani.

Úgy véljük, hogy a szelekciós (SZ) és a tudományba vetett hitre épülők (T) tartozhatnak a probléma-orientált, míg a sorszerűség-isteni (S) csoportba tartozók valamint a szélsőségesen pesszimisták (P) inkább az érzelem-orientált csoportba. (Lazarus és Folkmann, 1988) Más felosztás alapján mondhatjuk: a tudományba vetett hites és az isteni-sorszerű érvelés inkább támogatást-kereső típusú megküzdési stratégia, hiszen mindkettőben ott van valamilyen eszköznek a keresése, míg a másik kettő inkább támogatást elutasítóként írható le.

Megint más felosztás alapján a szelekciós, a sorszerű és a tudományos lehetnek adaptív stratégiák, míg a negyedik, a pesszimista maladaptív, azaz a belőle sejtethető viselkedés egyfajta rossz reagálás a helyzetre. (Dávid et al, 2014) Ugyanígy, megint más felosztás alapján a tudományba vetett hit egyfajta aktív megküzdési stratégia, hiszen cselekvésre buzdít, míg a másik három passzívnak tekinthető. (Dávid et al, 2014)

Ezeket foglaljuk össze a következő ábrán.

11. ábra. Járvány-értelmezések mint megküzdési stratégiák

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Ezeknél a típusoknál is érvényesek azok a megjegyzéseink, melyeket fentebb tettünk a faktorelemzéssel előállított értelmezési sémáknál. Elemzéseink alapján úgy tűnik, hogy a nők inkább támogatást kereső, míg a férfiak inkább talán a támogatást elutasító megküzdési stratégiákkal jellemezhetőek, illetve a nők inkább (ezzel összefüggésben is) a passzív, a férfiak az aktív megküzdési stratégiákat választják. A magasan kvalifikáltak inkább probléma-fókuszú, aktív és támogatást elutasító modellek mentén írhatóak le, a fővárosiak szintén ezekkel jellemezhetőek.

IV. Összefoglalás

A járvány-helyzet kapcsán számomra a legizgalmasabb szociológiai kérdés annak feltárára és vizsgálatára, hogy vajon az emberek hogyan értelmezik magát a helyzetet, milyen kognitív viszonyulást alakítanak ki a helyzettel kapcsolatban és mi áll ezeknek a folyamatoknak a hátterében.

Azért is találok nagyon érdekesnek ennek a kérdésnek a vizsgálatát, mert az egyéni és közösségi változásokra vonatkozó szakirodalomból egyértelműen kiderül, hogy az, hogy hogyan éli meg egy egyén vagy egy közösség ezt a mostani helyzetet, hogyan értelmezi, az hatással van arra is, hogy milyen lelkiállapotba „evezi” magát, illetve, hogy milyen elképzelései vannak a jövőre nézve.

A tanulmányban három kérdéskör kapcsán (értelmezések, ezek mögötti szocio-demográfiai változók, valamint értelmezési sémák és megküzdési stratégiák kapcsolata) írtam a járvány-helyzet akut időszakának lakossági értelmezéséről és arról, hogy mi következik ezekből az értelmezési mintázatokról.

Kissé leegyszerűsítve egyfajta konklúzióként írhatjuk: a tudományba vetett hitre, a sorszerűség-isteni érvelésre valamint a szelekciós érvelésre épülő stratégiák lehetnek sikeres megküzdési stratégiák, míg az egész helyzetnek csak a negatívumait érzékelő pesszimista lehet a sikertelen.

A sikeres megküzdési stratégiákat folytatóktól várható, hogy a jövőben kontroll-érzésük növekedhet, kompetencia-élményük a helyzet kapcsán erősödik, a feszültségük csökkenhet, így kedvezőbb pszichés állapotban léphetnek a járvány-helyzet következő, krónikus, vagy „lecsendesülő” szakaszába.

A helyzetben csak negatívumot látók esetében inkább sikertelen megküzdésről beszélhetünk. Esetükben várható, hogy a helyzettel kapcsolatos szorongásuk és kiszolgáltatottság-érzésük fokozódhat, amely pszichés állapotok nem segítik a helyzet jó átélését - feltételezhető, hogy esetünkben akár külső segítségnyújtás szükséges a jövőben annak érdekében, hogy pszichés egyensúlyuk ismét helyreálljon.

Irodalom

Bakó Tihamér: Verem mélyén. Sorsfordító könyvek. Psycho Art, 2004.

Dávid Imre, Fülöp Márta, Pataky Nóra, Rudas János (szerk.): Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014.

https://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_34_net.pdf

Erikson, Erik: The problem of ego identity. Journal of the American Psychoanalytic Association 4: 56–121, 1956.

Lazarus, R. S.: Psychological stress and coping process. New York, McGraw-Hill, 1966.

Folkman, S., Lazarus, R. S.: Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 466-475, 1988.

Fujita, F., Diener, E., Sandvik, E.: Gender differences in negative affect and well-being: The case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(3), 427–434, 1991. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.3.427>

Herbst, Chris, M.: 'Paradoxical' decline? Another look at the relative reduction in female happiness. *Journal of Economic Psychology*, 32. 773-788. 2011.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.687.9042&rep=rep1&type=pdf>

Kopp, M; Fóris, N: A szorongás kognitív viselkedésterápiája. Végeken Kiadó. Budapest, 1995.

Oláh Attila: Megküzdés és pszichológiai immunitás.

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevetes_a_pszichologia_ba/ch07.html#id617180

E. Ashby Plant, Janet Shibley Hyde, Dacher Keltner: The Gender Stereotyping of Emotions

Psychology of Women Quarterly, Volume: 24 issue: 1, page(s): 81-92, March 1, 2000

<https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2000.tb01024.x>